

Arhivele teatrului românesc

Marea Unire

în viața scenei naționale

Teatrul, care în Transilvania n-a însemnat niciodată „divertisment“, a fost, înainte de orice, **argument de limbă românească**. Frații noștri jucau teatru pentru a-și afirma latinitatea, și chiar inițial spectacol cult atestat în Blajul școlilor naționale de la 1755 s-a desfășurat sub semnul „Romei eterne“.

Este vremea **Asociațiunii transilvane pentru învățatura și cultura poporului român**, Astra brașoveană, este vremea cînd, în parlamentul budapestan, deputații români cer pentru Transilvania „teatru național“, la 1870, și nimeni nu poate opri adunarea de la Deva, unde se fundează **Societatea pentru fond de teatru român în Ardeal**, cu zece de filiale, cu sute de actori diletanți, cu un organ publicistic, **Familia**. Este cea mai amplă mișcare pentru teatru național cunoscută în istoria scenei românești. Nu era spectacol fără manifestații „poporane“. La rampă, privitorului i se înfățișau portul românesc, limba literară, repertoriu autohton, idei politice. De la oier la cărturar, teatrul diletant a fost o îndatorire patriotică.

Așa se și explică de ce, în 1919, cînd se hotărăște deschiderea, la Cluj, a celui de-al patrulea Teatru Național al țării, acum întregite, din sate curg spre capitala simbolică a ținutului sute și sute de care. Țăranii coborîți parcă de pe Columna traiană, cu șerpar, zeghe, opinci, se așază în elegantele staluri ale teatrului lor, cu siguranța celor care se așază în casa lor.

În programul de înfăptuire de după Unirea cea Mare figura la loc de seamă deschiderea neîntîrziată a universității clujene. Rectorul Sextil Pușcariu împărțea convingerea lui Vasile Goldiș, Valeriu Braniște, Tiberiu Brediceanu că metropolei ardeleni nu-i poate lipsi **Teatrul Național**, instituție tradițională pentru provinciile românești — Muntenia,

Oltenia, Moldova (cf. Aurel Buteanu, **Teatrul românesc în Ardeal și Banat**, Timișbara 1944).

Decamdată, la începutul anului 1919, gospodarii Ardealului trudesc să normalizeze viața publică afectată de ravagiile războiului abia încheiat. În această atmosferă, în aparență puțin prielnică artelor, se găsesc totuși mijloace materiale pentru a primi frățește, prin poarta Brașovului, inițial turneu oficial al Teatrului Național din București, O desfășurare, fără precedent în arcul carpatic, a forțelor teatrului românesc, era menită să consolideze sentimentul patriotic și să pregătească spiritele pentru înfăptuirea la care visaseră Iosif Vulcan și glorioasa sa generație. La 27 aprilie 1919, brașovenii i-au ovaționat pe C. Nottara, Iancu Petrescu, Zaharia Bărsan, G. Ciprian, A. Athanasescu, Olimpia Bărsan, Marioara Zimniceanu etc., într-un repertoriu ales cu grijă din operele clasicii Hasdeu, Alecsandri, Delavrancea (cf. **Programul Primul turneu oficial în Ardeal și Banat sub auspiciile Consiliului dirigent din Sibiu**, Sibiu, 1919).

La Sibiu, încărcatul de glorie naționale Andrei Birsescu a văzut turneul din București ca pe o „a doua dezrobire prin artă“. În ziarul pe care-l conducea la Sibiu, **Patria** (4 mai 1919), Ion Agârbiceanu încerca același sentiment, manifestîndu-l tot public: „În numele artei și culturii românești... (...) ați venit să deșteptați și să întăriți sufletul românesc, conștiința românească, singura temelie solidă a țării tuturor românilor“. Pretutindeni, la Sighișoara, Făgăraș, Turda, Gherla, Dej, Bistrița, Alba-Iulia, Orăștie, Deva, actorilor li s-au făcut manifestații publice (cf. Radu Cosmin, **Prin Ardeal**, Ed. Alcalay, 1919), și nu puțini au fost participanții care, de la părinți sau din proprie știință, cunoșteau eroica istorie a vechilor turnee românești, temerare solii „din țară“, umbrite amenințător de pajura crăiască: la 1864, la Brașov, trupa Tardiny-Vlădicescu; Mihail Pascaly, în două rânduri, la 1868 și 1871, prin Ardeal și Banat; Matei Millo, cu același itinerar la 1870; în 1872, I. D. Ionescu, iar în 1913, trupa lui Victor Antonescu (cf. Aurel Buteanu, op. cit., și Ștefan Mărcuș, **Thalia română**, Timișoara, 1945).

Punctul culminant al entuziasmului obștesc este atins la Cluj, în clădirea viitorului Teatru Național, pe care flutura tricoulul Unirii. Ziua de 14 mai 1919 a intrat în anele teatrului românesc. Spectacolul cu drama lui Hasdeu **Răzvan și Vidra** a fost precedat de reprezentarea actului alegoric **Poemul Unirii** de Zaharia Bărsan, mare animator al teatrului ardelen, poet, actor al scenei bucureștene. Soției sale care l-a urmat cu credință, în primii ani ai veacului, în turnee transilvane, Olimpia Băr-

san, și ea acțiivă a Naționalului capitalei, i-a revenit gloria de a rosti — în rolul României — primele cuvinte românești pe scena clujeană „S-a potolit iurtuna... de-abia se mai aude... / S-a dus pe zări streine cu trăsnetele ei / Pe plaiurile mele de singe încă ude / Cad razele de soare... scintei lîngă scintei...“ (**Poemul Unirei** de Zaharia Bărsan, ed. princeps, Sibiu, 1922). Radu Cosmin (op. cit.), martor ocular, scrie: „Loji, staluri, galerii, coridoare arhiușesate de spectatori ca, în frigurile așteptării, discută, își trimit salutări, se string de mină, se felicită c-au apucat o zi așa de mare. Sunt feniții... **Poemul Unirei** cu un superb decor de munți în fund se joacă într-o nebunie de aplauze și aclamări...“ Directorul general al teatrelor, Ioan Peretz, a răspuns, într-un tirziu, ovațiilor parcă fără sfîrșit: „Am făcut să răsune graiul strămosesc pe toate scenele Ardealului, am făcut să vibreze în inimi toate pornirile generoase și toate sentimentele patriotice...“

Eleganta revistă **Teatrul** a Naționalului clujean, apărută între 1925—1927, cuprinde, în primele două numere, amintiri **De-acum șase ani**, prin care directorul Zaharia Bărsan fixează împrejurările care au grăbit citorirea așezămîntului. În vara lui 1919, Tiberiu Brediceanu, conducătorul **Departamentului Ocrotiri Sociale** își însușește un proiect de organizare a Teatrului Național întocmit de Zaharia Bărsan. Totodată s-a înaintat și proiectul de constituire a **Operei Naționale** (cu spectacolul inaugural **Aida**, în 25 mai 1920).

Rezoluția îndelung așteptată se pune, în sfîrșit, iar Zaharia Bărsan, „ca răsplată pentru cele unsprezece turnee făcute în Ardeal...“ (Sică Alexandrescu, **Din amintirile unui „membru fondator“**, în **Teatrul**, nr. 2, 1969), trece neîntîrziat la constituirea trupei. Apelurilor sale — deși stagiunea începuse — le răspund întii craioveni; N. Neamtzu-Ottonel, I. Stănescu-Papa, Dem. Mihăilescu-Brăila, apoi bucureștenii Aurel Athanasescu, Sonia Strîmbu (Cluceru) etc. E angajat și Al. Ghibericon, actorul care-i spusese lui Z. Bărsan în vremea refugiului silit la Iași: „Acum n-ai să mă mai vezi pînă

nu ne-om duce să facem teatru la Cluj!“ Din București, pornesc spre inima Ardealului, pe 24 octombrie 1919, „vreo 25 de actori“. În modeste camere de hotel, copiindu-și singuri rolurile, repetînd zi și noapte începînd din 4 noiembrie, trupa Naționalului clujean se pregătește pentru istorica inaugurare din seara zilei de luni, 1 decembrie 1919 — un an de cînd voința vechii Dacii a impus la Alba-Iulia unirea cu România (pe larg în Aurel Buteanu, op. cit., și Ioan Massoff, **Teatrul românesc. Privire istorică**, Minerva, 1974).

În cadrul solemn al primei ridicări de cortină, s-au reprezentat două texte de Zaharia Bărsan, drama **Se face ziuă**, inspirată de evenimentele răscoalei lui Horea, și **Poemul Unirei**, amîndouă cu premierele absolute la București. Din ziarul **Patria** al lui Ion Agărbiceanu, mutat acum la Cluj, transcriem cuvîntul lui Zaharia Bărsan, de la finele spectacolului „Teatrul își aduce și el modestul lui prinos în această mare zi, suflute tinere și entuziaste și-au părăsit căminurile lor și m-au însoțit aicea să prăznuim împreună cu domniile-voastre ziua aceasta și să ridicăm pentru viitor altar anteii dramatice românești. Mîndri și conștienți de frumoasa și înalta noastră chemare, vă rugăm să puneți la temelie acestei clădiri dragostea indulgentă a domniilor-voastre, ca altarul nostru să se poată ridica strălucitor în lumină“.

La adîncă senectute, încă vibrînd de entuziasm al acelor zile, N. Neamtzu-Ottonel mărturisea revistei **Teatrul** (nr. 11, 1978) „Seara de 1 decembrie 1919 a fost o seară de înălțare a sufletelor. Piața teatrului și străzile din jur erau ocupate de căruțe. Veniseră țărani de la sute de kilometri. În sală, aproape la fiecare cuvînt, aplauze. Mare emoție... n-am mai trăit alta asemănătoare. Noi, actorii, însemnam atunci biruința culturii naționale. Noi însemnam teatrul românesc... Multă vreme, oamenii veneau la teatru numai să audă limba, atît de dragă le era vorba românească“.

Pentru creștena „vorbei românești“ și cinstirea patriei, mărturiile trecutului și ale prezentului, deopotrivă, dau seamă în viața scenei naționale...

Ionuț NICULESCU